

В.В. Дергачова, О.М. Тур

Науково-методичні засади формування стійкого розвитку національної економіки

У статті проведено науково-методичний аналіз основних формотворчих елементів концепції стійкого розвитку. Запропоновано основні положення концепції стійкого розвитку як основи формування стратегії еколого-орієнтованого розвитку національної економіки.

Ключові слова: стійкий розвиток, концепція стійкого розвитку, порядок, хаос, адаптаційні механізми, біфуркаційні механізми, механізми негативного зворотного зв'язку, механізми позитивного зворотного зв'язку.

Актуальність дослідження

Очевидним є той факт, що суспільство та людина, зокрема, взаємодіючи з навколишнім природним середовищем, стають головним дестабілізуючим фактором в соціо-еколого-економічній системі. Порушення екосистемної рівноваги, зниження асиміляційного потенціалу навколишнього природного середовища, зниження біо- та ландшафтного різноманіття, необґрунтоване втручання людини в процеси природного регулювання екосистем обумовлюють загострення відносин між суспільством та навколишнім природним середовищем. Необхідно зазначити, що, у свою чергу, дестабілізуючими чинниками, які посилюють невідповідність суспільних потреб та екологічних обмежень навколишнього природного середовища, є зростання чисельності населення, бідність, голод, нестача життєво важливих природних ресурсів – повітря, води, землі.

Таким чином, мова йде про невідповідність економічних, соціальних та екологічних цілей, що обумовлює необхідність впровадження в життя нового підходу до взаємодії людини з природою, який реалізовано в концепції стійкого розвитку, спрямованої на перегляд базисних схем економічного розвитку з урахуванням екологічної та соціальної складової, і передбачає виконання кількох найважливіших завдань: збереження якості навколишнього природного середовища, забезпечення випереджаючого економічного розвитку, сприяння науково-технічному прогресу, вирішення соціальних та демографічних проблем.

Особливу увагу при дослідженні феномену стійкого розвитку необхідно звернути на праці Бровдія В.М., Буркинського Б.В., Гринів Л.С., Данилишина Б.М., Круша П.В., Медоуза Денніса, Медоуз Донелли, Мельника Л.Г., Мессаровича А., Недіна І.В., Хлобистова Є.В., Пригожина І., Рандерса Р., Стенгерс І., Форрестера Дж., Хенса Л. та ін.

Визначаючи значний вклад зазначених вітчизняних та іноземних науковців у розвиток теоретико-методичних засад формування концепції стійкого розвитку

Дергачова Вікторія Вікторівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародної економіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»; Тур Олександр Миколайович, аспірант кафедри економіки Сумського державного університету.

© В.В. Дергачова, О.М. Тур, 2009

національних економік, необхідно зазначити, що відсутність єдиних принципових положень концепції стійкого розвитку є вагомим обмеженням на шляху формування і впровадження національної стратегії еколого-орієнтованого розвитку.

Метою даної статті є формування науково-методичних засад стійкого розвитку як основи стратегії еколого-орієнтованого розвитку національної економіки.

Завдання:

- здійснити теоретико-методологічний аналіз основних формотворчих елементів концепції стійкого розвитку;
- охарактеризувати взаємозв'язок між соціальними, економічними та екологічними складовими соціо-еколого-економічних систем;
- дослідити особливості розвитку соціо-еколого-економічних систем;
- визначити основні положення концепції стійкого розвитку як основи формування стратегії еколого-орієнтованого розвитку національної економіки.

Викладення основного матеріалу

Суспільний розвиток є складним та багатограним процесом, що поєднує в собі економіку, політику, культуру, етнонаціональні відносини, екологію, право тощо. І те, що є прогресивним в одній сфері, може бути регресивним в інших. Так, випереджаюче економічне зростання часто справляє негативний вплив на екологію. Розвиток суспільства супроводжується внутрішньою суперечливістю комбінацій прогресу в одних відношеннях та одночасного регресу – в інших.

При теперішньому виробництві матеріальних благ відбулося порушення людством рівноважного стану біосфери, що призводить до екологічної кризи. Проявами такої кризи є зменшення біорізноманіття в природі, скорочення окремих складових біосистеми, виснаження ґрунтів, зникнення окремих видів флори і фауни, скорочення площ лісів та ін. Для уникнення незворотних процесів у біосфері надзвичайно важливим є перехід людства до принципів господарювання з першочерговим врахуванням стану та динаміки природних процесів.

Це вимагає зусиль не тільки однієї чи декількох держав, а всієї світової спільноти. Державна економічна політика кожної країни має бути спрямована на виконання функції захисту біосфери через застосування нових інструментів впливу на соціо-економічну систему. Загострення глобальних екологічних проблем на планеті призвело до необхідності їхнього врегулювання та розв'язання на основі моделі стійкого розвитку.

Стійкий розвиток базується на рівноважному використанні економічних, соціальних, екологічних та культурних факторів. Проблеми такого розвитку стають все більш актуальними у зв'язку із накопиченням протиріч всередині соціо-еколого-економічної системи.

Дослідження основних складових концепції стійкого розвитку необхідно розпочати з аналізу самого поняття: "**Стійкий розвиток** – це багатовимірний, безперервний та самоорганізуючий процес динамічних, необоротних, закономірних змін матеріальних та нематеріальних об'єктів системи, спрямованих на встановлення її оптимальних параметрів, які не загрожують її майбутній динамічній рівновазі та сприяють встановленню механізмів зворотного зв'язку на дію негативних (позитивних) зовнішніх та внутрішніх факторів" [16; 17].

Із наведеного визначення стійкого розвитку необхідно виділити такі елементи:

- 1) стійкий розвиток – це процес змін елементів системи;

ЧАСТИНА 2 НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

- 2) зміни в системі характеризуються такими властивостями: динамічність, незворотність, закономірність;
- 3) процес розвитку системи характеризується такими властивостями: багатовимірність, безперервність, самоорганізація;
- 4) зміна гомеостазу системи супроводжується встановленням нових оптимальних параметрів, при яких у системі встановлюється рівноважний стан та формуються умови для гармонійного розвитку;
- 5) системою встановлюється оптимальна взаємодія на зовнішні та внутрішні фактори за рахунок внутрішніх механізмів саморозвитку.

Перш за все для більш детального розгляду визначених елементів концепції стійкого розвитку необхідно розібрати, як відбувається сам процес розвитку системи, яким внутрішнім законам він підпорядковується.

При дослідженні процесів розвитку системи важливими є поняття хаосу та порядку, що характеризують, як саме відбуваються зміни в соціо-еколого-економічній системі.

У наукових працях лауреата Нобелівської премії Пригожина І. можна знайти погляд вченого на рівноважні та нерівноважні процеси, що відбуваються в системі як такі, що призводять до появи в ній порядку чи хаосу: "В равновесии молекула "видит" только своих непосредственных соседей и "общается" только с ними. Вдали же от равновесия каждая часть системы "видит" всю систему целиком... Следовательно, лишь в неравновесной системе могут иметь место уникальные события..." [11].

"... вдали от равновесия могут спонтанно возникать новые типы структур. В сильно неравновесных условиях может совершаться переход от беспорядка, от теплового хаоса к порядку. Могут возникать новые динамические состояния материи, отражающие взаимодействие данной системы с окружающей средой." [12, 54].

Згідно науковими поглядами Мельника Л.Г., хаос та порядок визначаються таким: "Порядок может быть определен как наличие условий для устойчивых направленных изменений ... "Хаос – состояние, противоположное порядку, т.е. отсутствие условий для устойчивых направленных изменений" [8].

На нашу думку, із наведених визначень можна зробити висновок про порядок як стан системи чи об'єкта в якому тільки одна подія має можливість виникнути (закономірна подія), інші можливі події, що протирічать законам, мають ймовірність виникнення, що дорівнює нулю. У такому стані в системі існують необхідні умови для реалізації закономірних подій. Поведінка системи цілком передбачувана.

Хаос як стан системи чи об'єкта, в якому ймовірність виникнення будь-яких подій однакова. У такому стані в системі не існує умов для реалізації закономірної події. Передбачити поведінку системи в цьому випадку неможливо.

Таким чином, система, яка знаходиться у нерівноважному стані (стан хаосу), має можливість "обрати" ту чи іншу лінію поведінки, яка призведе до перебудови всієї системи та встановлення порядку, в якому об'єкт чи система неухильно буде слідувати певним законам та правилам, за виконання яких система буде знаходитись в рівноважному (стійкому) стані, при цьому можливість виникнення випадкових подій виключається.

Будь-яка система у своєму розвитку за допомогою механізмів зворотного зв'язку здатна повністю змінити свої параметри. Виділяють негативний та позитивний зворотний зв'язок. Названі механізми зворотного зв'язку забезпечують збереження існуючих параметрів системи (механізм негативного зворотного зв'язку) або сприяють їх зміні (механізм позитивного зворотного зв'язку) [8].

Аналіз понять "хаос", "порядок" та механізмів зворотного зв'язку, на нашу думку, дає підстави зробити висновок про те, що механізми негативного зворотного зв'язку сприяють підтриманню існуючого порядку у системі, механізм позитивного зворотного зв'язку спрямований на перебудову системи внаслідок порушення порядку в ній.

Отже, управління системою зводиться до застосування до її елементів відповідних механізмів підтримання порядку або створення умов для виникнення унікальних подій.

Зміна механізму функціонування системи відбувається за допомогою трансформаційних механізмів: адаптаційних та біфуркаційних механізмів розвитку.

Адаптаційні механізми спрямовані на такі зміни в системі, які дозволяють їй адаптуватися до дій зовнішнього середовища при одночасному збереженні основних (ключових) параметрів системи (збереження порядку в системі).

Біфуркаційні механізми спрямовані на якісну перебудову системи із встановленням у ній нового порядку. При реалізації біфуркаційних механізмів система втрачає свою цілісність і за відсутності раціонального управління неможливо передбачити, в який стан трансформується система [8].

На наш погляд, при формуванні стійкого розвитку системи задача зводиться до вибору елементів системи, які повинні залишитися без змін, та елементів, на які можливий прямиий вплив за допомогою механізмів позитивного та негативного зворотного зв'язку. При цьому необхідно враховувати дію зовнішніх та внутрішніх факторів на функціонування соціо-еколого-економічної системи. Пряма дія названих факторів зумовлює порушення встановлених раніше оптимальних параметрів всередині соціо-еколого-економічної системи. Під дією механізмів зворотного зв'язку в системі встановлюються нові або відновлюються попередні оптимальні параметри, система продовжує динамічно розвиватися. Необхідно зазначити, що необхідною умовою для встановлення оптимальних параметрів всередині соціо-еколого-економічної системи є узгодження дій всіх елементів системи. При цьому зміна одних елементів не повинна викликати негативних змін того елемента, який повинен залишитися без змін.

Необхідно зазначити, що в концепції стійкого розвитку більшість науковців виділяють такі складові: економічну, екологічну, соціальну; при цьому важливе значення має те як саме повинні змінюватися вказані елементи всередині соціо-еколого-економічної системи для досягнення нею стану, що характеризується як стійкий.

Згідно з науковими поглядами Мельника Л.Г. соціально-економічна підсистема повинна бути елементом, що підлягає активному впливу людиною для встановлення оптимальних параметрів всієї системи, а екологічна складова повинна залишитися без змін [7, 96].

Круш П.В. зазначає, що для переходу до стійкого розвитку необхідна перебудова всієї технології господарювання, що включає в себе екологізацію виробництва та запровадження ресурсозберігаючих технологій [9, 317]. На наш погляд, тут мова йде про стимулювання випереджаючого розвитку наукових технологій, здатних знизити екологічне навантаження на екосистему планети. Розвиток науки та техніки дозволить не тільки знизити потребу в ресурсах для виробництва кінцевої продукції, а й відкрити нові їх джерела.

Згідно з науковими поглядами Гринів Л.С., процес розвитку екологічно збалансованої економіки повинен відбуватися за такими принципами: екологічна доцільність господарських заходів; нейтральність економічного розвитку стосовно навколишнього природного середовища; мінімізація втрат навколишнього природного середовища за рахунок прискорення науково-технічного прогресу та розвитку

ЧАСТИНА 2 НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

технічних інновацій; еколого-просвітницька та виховна робота серед населення [2].

У 1972 р. групою вчених членів Римського клубу на чолі з Деннісом Медоузом було представлено системне дослідження, метою якого було створення моделі світового розвитку, яка показала б, що відбудеться у світі при збереженні існуючих на той час тенденцій зростання населення, промислового та сільськогосподарського виробництва, нераціонального використання невідновлювальних природних ресурсів, забруднення навколишнього природного середовища. В представленому дослідженні було зроблено висновок про неможливість подальшого зростання темпів споживання і зазначено, якщо в результаті впровадження нових технологій не знизити споживання природних ресурсів на 75%, то в системі розвинесться криза [4].

У 2002 р. була опублікована праця Донелли Медоуз, Роджера Рандерса і Денніса Медоуза "Пределы роста. Тридцать лет спустя", в якій тільки підтверджуються висновки про неможливість подальшого зростання темпів споживання, адже за деякими параметрами людство перевищило межі стійкості біосфери. Зокрема, колектив авторів зазначає, що для досягнення стійкості системи необхідно внести такі структурні зміни: зростання населення та капіталу необхідно цілеспрямованими зусиллями уповільнити, а потім і зупинити; екологічне навантаження повинне бути послаблене за рахунок меншого використання енергії та матеріалів для отримання тих самих результатів; екосистеми повинні охоронятися та підтримуватися в хорошому стані, їх необхідно по можливості відновлювати; процесам руйнування та ерозії необхідно запобігати, за їх наявності – зупиняти та вживати заходів щодо їх усунення їх наслідків; сигнали повинні сприйматися чітко та оперативно, суспільство повинно думати про майбутнє, прагнучи уникнути наслідки від своїх дій у довгостроковій перспективі [6, 202-203].

Проблема формування стійкого розвитку у свій час привертала увагу не тільки вчених, а й політичних діячів, журналістів, дипломатів, представників неурядових організацій. Доказом такої зацікавленості є організація та проведення міжнародних конференцій, присвячених проблемам формування та становлення стійкого розвитку.

6 червня 1972 р. у Стокгольмі відбулася перша міжнародна конференція Організації Об'єднаних Націй (ООН), присвячена екологічним проблемам. На цій конференції вперше екологічні проблеми були пов'язані із питаннями соціально-економічного розвитку.

Стокгольмська конференція була першою, яка заклала основи концепції охорони навколишнього природного середовища на міжнародному рівні.

У Декларації, яка була прийнята на цій конференції, зазначалася необхідність активізації зусиль міжнародної спільноти щодо впровадження єдиних принципів реалізації заходів щодо збереження природних систем та підвищення якості навколишнього середовища. Вперше було відмічено важливе місце та роль людства у процесах перебудови навколишнього природного середовища, зазначено, що за допомогою активізації наукової діяльності та при розумному використанні досягнень науки та техніки людство спроможне досягти позитивних зрушень у питаннях збереження та відновлення навколишнього природного середовища як основи існування людини [15; 17].

Комісія Брундтланд почала свою роботу у 1983 р. Її очолила прем'єр-міністр Норвегії Г.Х. Брундтланд. У 1987 р. комісія опублікувала доповідь "Наше спільне майбутнє" ("Our Common Future"), в якому наведено переконливі докази необхідності впровадження і дотримання принципів стійкого розвитку, що об'єднує економічні, соціальні і екологічні аспекти.

Серед загального кола питань, якими займалася комісія Брундтланд, були виділені такі:

- 1) пошук реальних шляхів вирішення проблем екології і розвитку;
- 2) пошук нових форм міжнародної співпраці, здатних наблизити бажані зміни;
- 3) активізація засобів, здатних підвищити міру розуміння важливості проблем на шляху становлення стійкого розвитку та рівень відповідальності за рішення, що приймаються [18].

Найважливіша світова подія – проведення міжнародної конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (3-14 червня 1992 р.). Результатом конференції в Ріо-де-Жанейро стали п'ять документів, підписаних главами держав:

1. **Декларація Ріо-де-Жанейро по довкіллю і розвитку** є коротким документом, яка включає 27 принципів, що передбачають основи реалізації майбутньої політики стійкого розвитку в усьому світі.

Ці принципи стосуються соціальної, економічної, політичної, інформаційної, культурної складових розвитку людства. Також акцентується особлива увага на необхідності розглядати всі ці сфери у нерозривному взаємозв'язку з екологічною складовою людського розвитку [3].

2. **Рамкова конвенція про зміну клімату**, метою, якої є обмеження світових викидів парникових газів. Конвенція встановлює повний перелік міжурядових заходів, спрямованих на вирішення проблем, пов'язаних із зміною клімату. У ній визнано, що система клімату – суспільний ресурс, на стійкість якого можуть впливати промислові і інші викиди вуглекислого газу та інших речовин, що викликають парниковий ефект.

Згідно з конвенцією уряди зобов'язалися:

- збирати і поширювати інформацію про емісію парникових газів, національні заходи і кращі практичні рішення;
- розробляти національні стратегії з питань емісії парникових газів;
- співпрацювати з питань підготовки (адаптації) до очікуваних наслідків зміни клімату [14].

3. **Конвенція про біорізноманіття** – це міжнародна угода, цілями якої є збереження біологічного різноманіття; стійкий розвиток його компонентів і рівноправний, справедливий розподіл вигід від використання генетичних ресурсів.

Згідно з Конвенцією країни учасниці зобов'язалися:

- розробляти національні стратегії, плани чи програми збереження і стійкого використання біологічного різноманіття або адаптувати з цією метою існуючі стратегії, плани або програми, що відображають, зокрема, викладені в цій Конвенції заходи, що належать до відповідної Договірної Сторони;
- наскільки це можливо і доцільно проводити заходи щодо збереження і сталого використання біологічного різноманіття у відповідних секторальних або міжсекторальних планах, програмах і політиці [5].

4. **Принципи лісівництва**. З юридичної точки зору – це недирективний документ, в якому формулюється ряд рекомендацій щодо управління лісами. Основна мета цього документа полягає у сприянні раціональному використанню, збереженню і розвитку лісів і реалізації їх багатоточкових і взаємодоповнюючих функцій [13].

5. **Порядок денний на XXI століття** – об'ємний документ, у якому представлено детальні робочі плани по досягненню стійкого розвитку, включаючи цілі, зобов'язання і оцінки фінансового забезпечення.

ЧАСТИНА 2 НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Документ відображає глобальний консенсус з прийняття на найвищому рівні політичних зобов'язань щодо співробітництва з питань розвитку і охорони навколишнього середовища.

У цьому документі розкривається погляд на економічний розвиток, соціальний розвиток і охорону навколишнього природного середовища як взаємозалежні та взаємодоповнюючі компоненти стійкого розвитку. Також зазначається, що необхідною передумовою економічного і соціального розвитку всіх країн є стійке економічне зростання. При забезпеченні такого зростання країни зможуть підвищити рівень життя людей шляхом викорінення злиднів, голоду, хвороб і неграмотності, забезпечення всім людям адекватного житла і надійної зайнятості при збереженні в недоторканості навколишнього природного середовища.

Стійке економічне зростання можливе лише за умови врахування принципів рівності, справедливості та соціальних і екологічних обмежень [10].

Конференції, форуми, зустрічі, проведені після конференції у Ріо-де-Жанейро, лише підсумовували надбання та недоліки у справі реалізації цілей стійкого розвитку.

Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що раціональне управління природокористуванням має передбачати охорону і відновлення природних ресурсів, яке повинне базуватися на врахуванні екологічних законів і вимог до співвідношення між природою незайманою і природою техногенною.

Соціально-економічні закони, принципи та правила екології [1] є важливими елементами концепції стійкого розвитку. Вказані елементи справляють обмежуючу дію на соціо-еколого-економічну систему, чітко вказуючи на межі, в яких система може існувати без порушення своєї динамічної рівноваги.

Порушення законів, принципів та правил обумовлено характером поведінки людини, яка диктується його потребами. Зростання споживання обумовлює, з одного боку, задоволення матеріальних потреб людства, з іншого – порушення енергетично-матеріального балансу в екосистемі. Такий характер взаємодій між людиною та природою стає основним дестабілізуючим фактором в соціо-еколого-економічній системі.

Урахування всіх аспектів концепції стійкого розвитку дозволить реалізувати основну мету [7, 92], яка стоїть перед людством, – умовно безкінечне існування людської цивілізації та її прогресивний розвиток.

Висновок

З проведеного дослідження можна зробити висновок.

По-перше, соціо-еколого-економічна система складається із взаємозв'язаних між собою елементів, тому в концепції стійкого розвитку варто комплексно розглядати соціальні, економічні та екологічні чинники.

По-друге, у своєму розвитку соціо-еколого-економічна система при збереженні чи зміні своїх параметрів використовує певні механізми. Серед таких необхідно зазначити механізми негативного та позитивного зворотного зв'язку. Механізми позитивного зворотного зв'язку реалізуються за допомогою адаптаційного та біфуркаційного механізму відбору оптимальних параметрів для соціо-еколого-економічної системи.

По-третє, в соціо-еколого-економічній системі встановлюється свій порядок, який характеризується унікальним набором правил, обмежень, потреб та законів, якими керується дана система у своєму розвитку.

По-четверте, центральним елементом соціо-еколого-економічної системи є людина

із основною її потребою у збереженні основних параметрів екологічної підсистеми, які забезпечують її існування на планеті.

По-п'яте, проблема розвитку визначається потребою людства зберегти незмінними параметри екологічної системи при динамічній зміні соціально-економічної підсистеми за рахунок пріоритетного розвитку науки і техніки.

По-шосте, урахування законів, принципів та правил соціо-еколого-економічної системи дозволяє при формуванні стратегії еколого-орієнтованого розвитку описати оптимальну лінію поведінки і впливу на ключові елементи системи.

По-сьоме, всі положення концепції вказують лише на можливий набір інструментів та механізмів, якими необхідно користуватися для досягнення генеральної мети – формування стійкого розвитку.

Перспективи подальших розробок. Проведене дослідження визначає такі напрями подальших наукових розробок:

- дослідження сутності та класифікаційних ознак еколого-економічних інструментів та механізмів впливу на соціо-еколого-економічну систему при формуванні стійкого розвитку національної економіки;
- визначення місця і ролі соціо-економічних потреб людини, еколого-економічних обмежень, законів, принципів, правил у формуванні еколого-орієнтованих відносин між суб'єктами соціо-еколого-економічної системи.

1. *Бровдій В. М.* Закони екології : навч. посібник / В. М. Бровдій, О. О. Гаца. – К. : Освіта України, 2007. – 380 с.
2. *Гринів Л. С.* Теоретико-методологічні засади формування екологічно збалансованої економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економічних наук : спец. 08.08.01. – «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / Л. С. Гринів. – Львів, 2002. – 38 с.
3. *Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию* [Электронная версия] // Электронная база законодательства Украины – Режим доступа к документу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_455.
4. *Караєва Н. В.* Теоретичні основи аналізу ефективності управління станом довкілля / Н. В. Караєва // Сталій розвиток: еколого-економічна оптимізація територіально-виробничих систем : навчальний посібник / [Караєва Н. В., Корпан Р. В., Коцко Т. А. та ін.]. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2008. – С. 13–31.
5. *Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року* [Електронна версія] // Електронна база законодавства України. – Режим доступу до документа. : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_030.
6. *Медоуз Д.* Пределы роста. 30 лет спустя / Медоуз Д., Рандерс Й., Медоуз Д. ; пер. с англ. Е. С. Оганесян. – М. : ИКЦ "Академкнига", 2007. – 342 с.
7. *Мельник Л. Г.* Устойчивое развитие: цели, задачи, проблемы / Л. Г. Мельник // Социально-экономический потенциал устойчивого развития : учебник / [Мельник Л. Г., Хенс Л., Акимова Т. А. и др.] ; под ред. проф. Л. Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – Сумы : ИТД "Университетская книга", 2007. – С. 77–108.
8. *Мельник Л. Г.* Фундаментальные основы развития / Л. Г. Мельник – Сумы : ИТД "Университетская книга", 2003. – 288 с.
9. *Національна економіка : підручник* / [Круш П. В., Тульчинська С. О., Шашина М. В. та ін.] ; за ред. проф., к.е.н. П. В. Круша. – К. : Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 428 с.
10. *Порядок денний на ХХІ століття* [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт політичної партії «Україна соборна». – Режим доступу до документа : http://www.soborna.org.ua/files/materials/1293/Ag21_txt.pdf.
11. *Пригожин И.* Философия нестабильности / И. Пригожин / Вопросы философии. – 1991. – № 6.

ЧАСТИНА 2 НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

- С. 46-52 / Интернет-портал "Энциклопедия культур Déjà vu" – Режим доступа до документа :
<http://ec-dejavu.ru/i/Instability.html>. (актуально на 20.08.2009).
12. *Пригожин И.* Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс ; пер. с англ. ; общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
13. *Принципы лесоводства* [Электронная версия] // Электронная база законодательства Украины. – Режим доступа к документу :
http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_345.
14. *Рамкова конвенция Организации Объединенных Наций про зміну клімату* [Електронна версія] // Електронна база законодавства України – Режим доступу до документа :
http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_044.
15. *Стокгольмская Декларация (извлечение)* [Электронный ресурс] // Общественный экологический Internet-проект EcoLife – Режим доступу до документа :
<http://www.ecolife.org.ua/laws/inter/1972/04.php>.
16. *Тур О. М.* Эколого-ориентированный розвиток національної економіки та екологічна безпека / О. М. Тур // Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях : матеріали наук.-практ. конф., м. Бахчисарай, 16–17 квітня 2009 р. / НДІ сталого розвитку та природокористування. – Сімферополь : СОНАТ: НДІ СРП, 2009. – 191 с.
17. *Тур О. М.* Эколого-ориентированный розвиток національної економіки: основні дефініції та принципи / О. М. Тур // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 1. – С. 225–237.
18. *Хенс Л.* Становление и основные вехи формирования концепции устойчивого развития / Л. Хенс // Социально-экономический потенциал устойчивого развития : учебник / [Мельник Л. Г., Хенс Л., Акимова Т. А. и др.] ; под ред. проф. Л. Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2007. – С. 108–133.

Отримано 17.09.2009 р.

В.В. Дергачева, А.Н. Тур
Научно-методические основы формирования устойчивого развития национальной экономики

В статье проведен научно-методический анализ основных формообразующих элементов концепции устойчивого развития. Предложены основные положения концепции устойчивого развития как основы формирования стратегии эколого-ориентированного развития национальной экономики.

Ключевые слова: устойчивое развитие, концепция устойчивого развития, порядок, хаос, адаптационные механизмы, бифуркационные механизмы, механизмы отрицательной обратной связи, механизмы положительной обратной связи.